

HORVÁTH BOLDIZSÁR

MARKUSOVSKY LAJOS, AZ ORVOS MINT NEVELŐ

Vasi Szemle 2013.

Talán néhányan meglepődnek – olvasva a szimpózium programját –: hogy kerül Markusovszky Lajos az Eötvös József érdemeit taglaló tudományos szimpózium napirendjére? Az előadás címe is talányos, az orvos, mint tanító? Talán az előadás megoldja e talányokat.

A részletek tisztázása előtt hangsúlyozandó: Eötvös József és Markusovszky Lajos családi, baráti, orvos–beteg kapcsolatban állt egymással, és a tudományszervezés területén is megvolt a kapcsolat.

A nagy embereket és személyiségeket a tetteik és tevékenységük révén lehet igazán jellemezni. Csak munkásságuk megismerése után tudunk róluk méltó és reális képet alkotni.

Ki is volt ő?

- Kiváló orvos-szervező szakember, sebész, hadisebész, aki a sérült Görgeyt is kezelte?
- A magyar orvosi szaknyelv és szaktudás fáradhatatlan elkötelezettje, az első jelentős, máig is az orvostudományt, továbbképzést szolgáló magyar orvosi folyóirat és könyvkiadás megteremtője?
- A korszerű orvostan és közegészségügy megalkotója?
- Az orvostudomány korszerűsítője, a képzés és továbbképzés törvényi és infrastrukturális feltételeinek fáradhatatlan támogatója és megalapozója?
- Zseniális szervező, aki orvosi intézeteket és tanszékeket hozott létre, aki létrehozta a világon harmadikként a közegészségügyi tanszéket is?
- Tudós, akadémikus, aki töretlen szívóssággal vitte előre a magyar közegészségügy és orvoslás ügyét?

Igen, ez mind!

1815-ben született a felvidéki Csorbán. Apja ágostai evangélikus lelkész Csorbán, melynek jelentőségéről később még szót ejtek. Tanulmányait Rozsnyón, később Késmárkon folytatta, majd 1834-ben a pesti egyetem orvosi karának hallgatója lett. 1, 2, 3

1837-ben apja meghalt, így Stáhly Ignác országos főorvosnak, az orvosi kar igazgatójának ajánlatára Festetics Leó gróf családjánál vállalt előbb latin nyelvtanári, majd nevelői állást. 1843-ban az akkor Pestre érkező Balassa János sebészprofesszor mellett lett tiszteletbeli

segéd. Disszertációját Medicus qua educator, azaz Az orvos, mint nevelő címmel írta. Vázolta az orvosi hivatás alapelveit is: "Ne alacsonyítsa tudományát tehénné, mely őt vajjal látandja el, ne pénz- és hírkereset módjává."4

Balassa hamar felismerte tehetségét, 1844 után Bécsbe küldette ösztöndíjjal szakismereteit bővíteni. Bécsben a híres Joseph Wattmann professzor műtőnövendéke lett. Itt ismerkedett meg Semmelweis Ignáccal, akivel életre szóló barátságot kötött. 1847-ben hazatért, és a pesti egyetemen Balassa János sebész asszisztense lett. Balassával Európában az elsők között alkalmazták sebészeti beavatkozásnál az éterbódítást, amelyet először Markusovszky önmagán próbált ki.

Ott volt a márciusi ifjak között, s amikor Eötvös József Balassa Jánost megbízta a minisztériumban az egyetemi ügyek intézésével, ideiglenesen Markusovszky vette át a sebészeti klinika irányítását. Görgey seregében törzsorvos lett. Amikor a börtönből szabadult Balassa visszavehette katedróját, Markusovszkyt magánasszisztensként alkalmazta. Egyik szervezője volt a Balassa körül csoportosuló haladó orvosi körnek, amely a hazai orvosképzés, a közegészségügy és az orvostudomány felemelésére dolgozott ki terveket.5

A neoabszolutizmus (1849–67) éveit nem voltak elveszett esztendőik Markusovszkyék számára. 1857-ben Markusovszky megalapította és 32 éven át vezette az Orvosi Hetilapot, 1863-ban pedig létrehozta a Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulatot. Magántanári kérelmét protestáns vallása miatt elutasították. Magánpraxist folytatott, az Eötvös és Trefort család háziorvosa volt. Érdekességként is utalhatunk álláspontjára a női emancipációval kapcsolatban. Voltak fenntartásai e kérdésben, alapos történelmi és szociológiai vizsgálattal elemezte az egész problémakört Nők legyenek-e orvosok? című írásában.6

Vessünk egy pillantást a magyarországi orvos- és egészségügyi helyzetre az Orvosi Hetilap megjelenése előtti években. Pest-Budának ebben az időben mintegy 180 000 lakosa, 153 orvosa és 75 sebésze van. Ugyanakkor Vácra, Szolnokra már vasút vezet. Az orvoskar klinikájának összesen 100 ágya sem volt.

A Hetilap első számában írta:7, 8 "A lap megindításának kötelességérzete mindnyájunknál közös volt... Célunk az orvostudomány művelése köztük és általunk, figyelmeztetni ügyfeleinket a tudományos orvosi világ tanulmányaira és felfedezéseire; terjeszteni és meghonosítani közöttünk az okszerű és lehetőleg tüzetes orvosi kórbúvárlatot és eljárásait; megörökíteni hazánk javára kitűnő szakembereink tapasztalatait.értesíteni tanintézetek és kórodáink tanulságos anyagát; közmunkálkodni honunk egészségügyi viszonyai és kincsei megismerésére és az orvosi hivatás tudományos és erkölcsi emelésére.."9

Az 1867-es kiegyezés alapján megalakuló Andrassy-kormány vallás- és közoktatásügyi minisztere ismét Eötvös József lett, a kormány egyetlen 1848-as miniszter-viselt tagja. Az orvostudományi ügyek intézésére egykori háziorvosát, baráti körének tagját, eszméinek és programjának kitűnő ismerőjét, Markusovszky Lajost hívta meg a Minisztériumba. Viszonylag kedvezőtlen "besorolással" vállalta a miniszteri titkári állást az 52 éves férfi, aki félretett minden hiúságot, és megértette minisztere helyzetét és szándékát.10

Megalkotta az egyetemi oktatás átszervezésének alapelveit, síkra szállt az egyetemi autonómia és tanszékszabadság mellett. Hivatalnoksága idején 13-ról 22-re emelkedett a pesti tanszékek száma, és bábáskodott a kolozsvári egyetem létrehozásában is.^{11, 12}

Nagy veszteség érte Markusovszkyt, amikor minisztere, Eötvös 1871-ben elhunyt. De másfél évvel később ott folytathatta, ahol korábban, amikor Eötvös sógora, Trefort Ágoston lett a vallás- és közoktatásügyi miniszter (1872–88-ig). Az új miniszterből hiányzott ugyan Eötvös messze jövőbe mutató eszmeisége, nem volt olyan jelentős író és állambölcselelő, mint elődje, de jobban kiismerte magát pályatársai intrikáiban.

Trefort pragmatikus politikus volt, ugyanakkor hatalmas műveltséggel és komoly gazdasági-társadalmi ismeretekkel, aki igyekezett a buktatókat kikerülve, kompromisszumokkal a leghatékabbiat végrehajtani, és lehetőleg a legjobban. Az egészségügyhöz, a medicinához még több érzelme volt, mint Eötvösnek, amihez talán sebész atyja emléke is hozzájárult. Az elmaradt pesti orvosi egyetem helyén 1881-re korszerű központi épületet és klinikákat létesített, amelyekhez hasonlóra egész Európában kevés példa van.¹³

Markusovszky fő szorgalmazója volt az egészségügyi-közegészségügyi reformoknak, 1868-tól tagja, majd elnöke volt az Országos Közegészségügyi Tanácsnak, amely fontos szerepet játszott az 1876. évi közegészségügyi törvény szakmai előkészítésében, megfogalmazásában és végrehajtásában. 1886-ban megalapította az Országos Közegészségügyi Egyesületet, amelynek Trefort Ágoston elnök mellett alelnöke volt. Ez évtől adta ki az Egészség című folyóiratot.^{14, 15, 16}

Munkásságát talán jól jellemzi, hogy az orvosképzéssel kapcsolatos, az egyetemi, közegészségügyi ügyekben 156, az Orvosi Hetilap szerkesztésével és a könyvkiadással kapcsolatosan 20, az Orvosegylet működésével összefüggésben 15 közlése jelent meg. A Markusovszky Lajosról szóló nekrológok, visszaemlékezések és méltatások száma több száz. Ezek bibliográfiája Fülöp Katalin összeállításában jelent meg.¹⁷

A Magyar Tudományos Akadémia 1863-ban levelező, 1890-ben tiszteleti tagjai sorába választotta. Halála után több tudományos társaság alapított Markusovszky-díjat, amelyek közül kiemelkedik az Orvosi Hetilap díja és emlékérdme. Sírhelye a Markusovszky család sírboltjában található Vasegerszegen. Nevét hazánk első egyetemi oktatókórháza (1967) viseli 1955-től Szombathelyen.¹⁸

Forradalmár volt?

Igen. Ha nem is a harcmezőn, bár közvetetten ott is. Az egészségügynek és az orvosi hivatásának volt ő a forradalmára. Forradalmár volt, hiszen hirdette, csak az összefogással, a haza önzetlen szeretetével lehet eredményeket elérni. Legnagyobb forradalmi tette az Orvosi Hetilap, mely maradandó alkotás, jelenleg a világon a 6. legrégebbi orvosi folyóirat. Mikor 77 évesen egészségi állapota megrendült és visszavonult, csak ennyit mondott: "Szerettem volna hazámért többet dolgozni".

Mit is üzen nekünk Markusovszky Lajos?

– Azt üzeni, hogy csak összefogással és kitartással lehet és sikerül a hazát és az egészségügyet kimozdítani, kihozni nehéz helyzetéből. Csak egészséges, képzett és tenni akaró emberekkel lehet egy nemzetet és társadalmat felemelni.

– Azt üzeni, hogy ha mindenki tudásának és képességeinek megfelelően teszi a dolgát, biztos elősegíti a nemzet és az egészségügy felemelkedését.

– Önzetlenségre buzdít, hiszen azt vallotta, ha valaki maga nem lehet a fény forrása, legalább lámpavivőként világítsa meg mások útját.

A forradalom orvosa volt, de valójában az orvoslásban csinált forradalmat.

JEGYZETEK

1. PALLA Ákos és TRENCSENYI Tibor (szerk): Az Orvosi Hetilap Centenárium Emlékkönyve. Medicina, Bp. 1959.
2. FEHÉR János (szerk.) Emlékkönyv az Orvosi Hetilap alapításának 150. évfordulójára. Markusovszky Alapítvány Bp. 2007.
3. TRENCSENYI Tibor: Markusovszky Lajos emlékezete. In.: Orv. Hetil., 1962. jún. 3. 22. sz. 1039–1041. old
4. Az orvos mint nevelő. Orvosrendőrségi értekezés orvosdoktorrá avatásakor. Pest, 1844. 32. p. Latin címmel: Medicus qua educator. Dissertatio inauguralis. Pestini, 1844. 32. p.
5. MARKUSOVSZKY L.: Hazánk közegészségügyi és orvosi ügye rendezésének alapelvei. In: Orv. Hetil., 1864. máj. 22. 21. sz. 347–349. old.
6. MARKUSOVSZKY L.: Az orvosi gyakorlat nőknek való-e? I–III. In: Orv. Hetil., 1869. szept. 05. 36. sz. 607–608. old.; szept. 12. 37. sz.; 1870. aug. 14. 33. sz. 555–557. old.
7. MARKUSOVSZKY L.: Szerkesztői üdvözlét. (A lap programja). In: Orv. Hetil., 1857. jún. 4. 1. sz. 1–8. old.
8. MARKUSOVSZKY L.: Az Orvosi Hetilap programja. In: Orv. Hetil., 1860. dec. 9. 50. sz. 991–992. old.
9. ANTALL József: Markusovszky Lajos 1815–1893. In: Élet és Tudomány, 1965. jún. 23. 29. sz. 1372–1374. old.
10. MARKUSOVSZKY L.: A harmadik egyetem. Bp. máj. 11-én. In.: Orv. Hetil., 1883. május, 19. sz. 505–507. old.
11. MARKUSOVSZKY L.: Egyetemi építkezések ügyében. In: Orv. Hetil., 1873. febr. 14. 7. sz. 115–116. old.
12. MARKUSOVSZKY L.: Lapunk bővítése tárgyában: Közegészségügyi melléklet megindítása. In: Orv. Hetil., 1865. márc. 19. 12. sz. 187–188. old.
13. MARKUSOVSZKY L.: Tankönyveink ügyében A magyar orvosi könyvek érdekében. In: Orv. Hetil., 1860. jún. 1. 27. sz. 535–537. old.
14. MARKUSOVSZKY L.: Az Országos közegészségügyi tanács. In: Orv. Hetil., 1868. júl. 5. 473–475. old.

15. Markusovszky Lajos dr. megnyitó beszéde, az Országos Közegészségügyi Egyesület 1890. jún. 27-én tartott közgyűlésén. In: Orv. Hetil., 1890. jún. 19. 25. sz. 307–308. old.
16. MARKUSOVSZKY L.: Az új közegészségtani tanszék Kolozsvárott. In: Orv. Hetil., 1883. febr. 25. 8. sz. 193–195. old.
17. FÜLÖP Katalin: Markusovszky Lajos. Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely, 1985.
18. HORVÁTH B. – SZÉLL K. (szerk): Vas Megye és Szombathely Megyei Jogú Város Markusovszky Kórháza története. Savaria University Press, 2004.